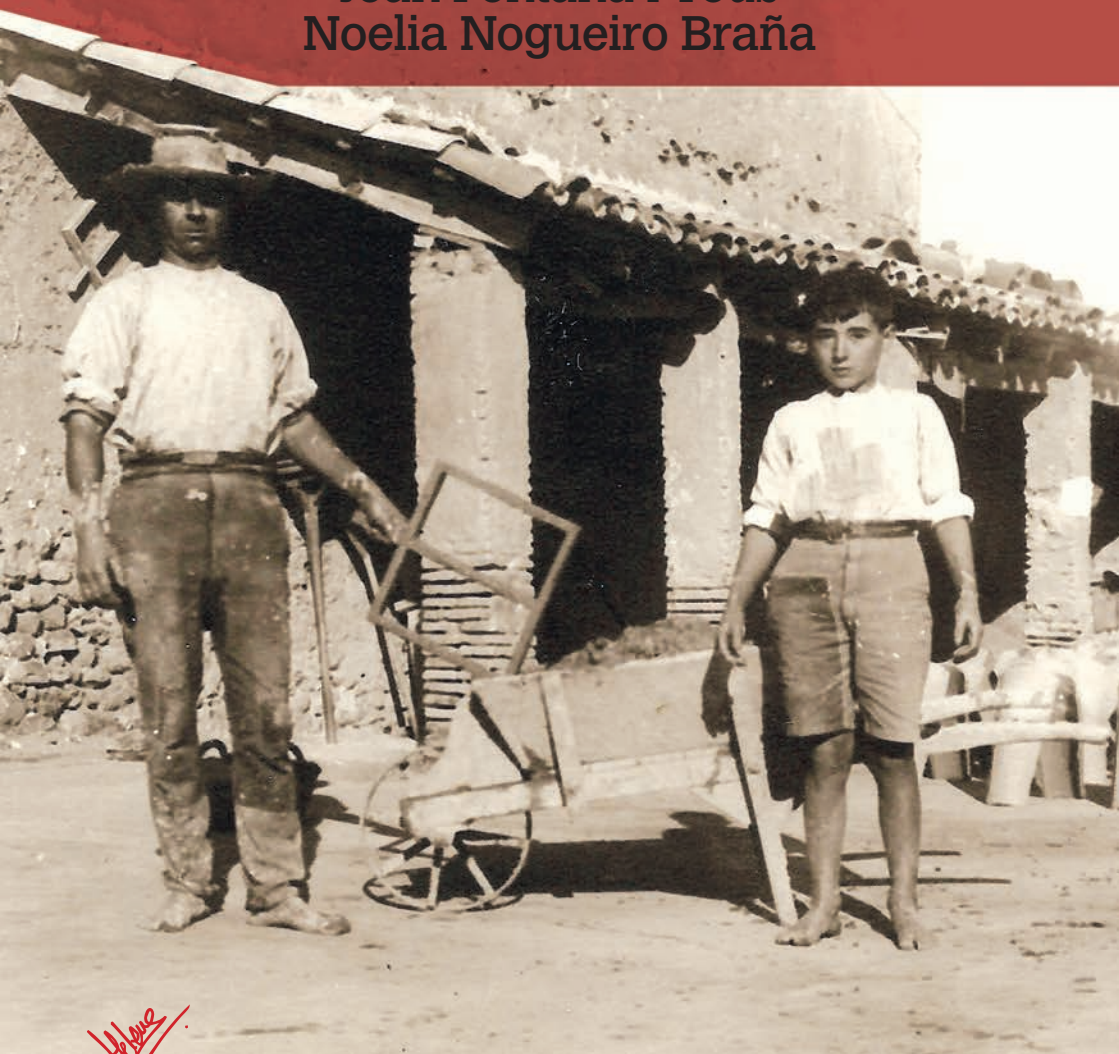

Helena

Joan Fontana i Tous
Noelia Nogueiro Braña

associació
**helena
jubany
i lorente**

2 DE DESEMBRE DE 2021 / OBRA GUANYADORA
DEL XIV **PREMI HELENA JUBANY** DE NARRACIÓ CURTA
O RECURS DE CONTES PER A SER EXPLICATS

Autora de la fotografia: Tamara Rodríguez Souto

ELS AUTORS

Joan Fontana i Tous (El Vendrell, 1977) es llicencià en Filologia Clàssica i, apassionat de mena pels refranys romànics i tot tipus de “romanços”, es doctorà en Filologia Romànica. Des de l'any 2004, exerceix de professor a la Facultat de Filologia i Comunicació (en el marc del Grau de Llengües Romàniques i les seves Literatures) de l'*alma mater* on cursà estudis, la Universitat de Barcelona.

Com a membre de la Societat Romanesocatalana Ramon Llull, ha traduït al català autors romanesos com ara Mircea Eliade o Emil Cioran, i, com a escriptor, ha guanyat diversos certàmens literaris en les modalitats de poesia i conte curt; en destaquen els poemaris *Tanagra* (Premi Octavio Paz 2007) i *Rèmora* (Premi Joan Duch per a joves escriptors 2004).

Noelia Nogueiro Braña (Gijón, 1978) és diplomada en Empresarials, en l'especialitat de Comptabilitat i Auditoria de Comptes, per la Universitat d'Oviedo. Especialitzada també en la creació d'empreses, ha col·laborat com a assessora en diversos projectes d'emprenedoria que han resultat premiats. Des de fa uns quants anys, exerceix de comptable a GrupMicros.

D'arrels gallegues, i asturiana de naixement, arriba a Catalunya el 2005 i resideix al Vendrell des de 2007. Combina la seva afició a la literatura, a la cuina i a la música amb la passió per viatjar.

Helena

Joan Fontana i Tous
Noelia Nogueiro Braña

© **Associació Cultural Helena Jubany i Lorente**, 2021
<http://helena.jubany.cat/associacio>

Autors:

Joan Fontana i Tous
Noelia Nogueiro Braña

Fotografia de portada:

Foto de rajolers a l'era de la terrisseria Fontana del Vendrell

Disseny gràfic i compaginació:

Punts·Volats

Correcció lingüística:

Joan Jubany i Itxart

Impressió:

Giromail

Helena és l'obra guanyadora del **14è Premi Helena Jubany** de narració curta o recull de contes per a ser explicats, que s'ha lliurat a Mataró el 2 de desembre de 2021, coincidint amb el 20è aniversari de la mort de l'Helena.

A l'Helena.

ABRIL 2001

Un cop baixà a l'andana, el primer que li va cridar l'atenció va ser l'edifici noucentista de la biblioteca popular, ubicat al peu de la Nacional 340. Cavil·là, amb íntim plaer, que, en arribar a aquell poble, fos amb tren o amb cotxe, la primera impressió del visitant no era la patacada visual d'un hipermercat mastodòntic ni la inquietant divisa *Todo por la patria*, sinó una biblioteca de color de sorra i somni.

* * *

«Ostres! De fora feia patxoca, però per dins encara fa més goig. Quin bé de Déu de llibres! Mira, aquella deu ser la Montserrat. Bon dia, soc la Clara. Vinc de la UB per a les pràctiques... Moltes gràcies!... I tant! M'encanta remenar papers. Quan m'hi poso, creu-me que perdo el món de vista... Tu diràs, Montserrat. Per on començo?... De debò? Ningú no ho ha revisat mai? Seré la primera!?... No, dona, per la pols no pateixis. Algú va dir que la pols és el pòsit del temps, i tenia raó, perquè, a sota, sempre s'hi amaguen grans històries».

* * *

«Càsum la sang de Judes! S'ha de tenir valor per treure el cap a mercat un dissabte...! Quan la meva Balbina era viva, Déu l'hagi perdonada, hi veníem cada setmana, peti qui peti; però, des que ella em falta, se'm fa costa amunt, no hi puc fer més. Si hi vinc, és pel Ramon, que, mentre va venent oli i escudellant olives, riem d'alguna trapelleria de quan érem marrecs al poble i jugàvem al forn del pare... Un d'aquests setciències d'ara en diria "taller artesà de terrissa", però a casa sempre n'havíem dit "el forn". En fi, cadascú per allà on l'enfila. Una vegada que la mare m'hi va venir a buscar, pel camí es va trobar una romequera que feina rai: "Et deixo, que tinc el nen al forn". I l'altre, que era de cal trempat, li engalta: "Sí, sí, afanya't, que aboi el deus tenir cuit".

»Fa goig el mercat, avui: moltes parelles que miren i remenen. Si no vaig errat d'osques, l'últim cop que hi vaig venir acompanyat, després de perdre la dona, va ser amb el Nil. D'això, ja en deu fer quatre o cinc anys... Però ara que el tenim al Cap i Casal estudiant Periodisme i aquelles mandangues d'Internet té massa melics per lligar i no el veig ni en palla ni en pols. De fet, és natural, pobre noi, ell fa la seva vida i prou paciència té de pensar a trucar-me cada mes aviam quin budell se m'ha trencat...! Som parents de lluny, perquè és net d'un germà de la Balbina; però sempre ens hem avingut la mar: per a ell, soc l'oncle Josep.

»Bon dia i bon sol, Ramon!... D'on coi l'has tret aquest càntir coronat de verd?... No, si ma mare prou que ho deia: les coses

velles, no les vol ningú, però, les antigues, tothom les busca. M'hi jugo un pèsol que aquest ha sortit d'algun terrissaire del poble... Que li miri el cul? Ep, si porta l'"E" d'"Esquerranet" és que el va fer mon pare! Per això l'has dut, oi? Fe de Déu que en deuen quedar pocs... Per al pare, la terrissa era la vida: quan treballava a la roda, li passaven les hores que era un contentu. Jo, per aprendre'n, sang, suor i llàgrimes, que ningú no neix ensenyat. Si encara me'n recordo, amb deu anys, quan el pare em va fer seure al torn: allò vinga rodar i aquell manyoc de fang anava com el diable volia; com més força feia amb les mans, més el descentrava i, si no quedava guerxo d'una banda, quedava malgirbat de l'altra. Et juro que hi posava els cinc sentits, Ramon, però vaig tardar mesos a tornejat una peça aprofitable. I va arribar el dia que, amb un tros de mitja canya, vaig ser capaç de tancar la peça per dalt amb un mugronet. "Mira, papa, he fet un càntir!" vaig cridar. "Això depèn" em diu ell: "Si més tard li posem els brocs i la nansa, sí que serà un càntir". Càsum l'os pedrer! Si em punxen, no em treuen sang; i ell vinga riure pels descosits, fins que agafa la mitja tisora, fa dos tallets paral·lels dalt de la peça i el molt murri em pregunta mentre en treu una tireta de fang: "Josep, saps què és un càntir sense nansa ni brocs si li fas un foradet a dalt?". I aleshores vaig caure de la figuera i em vaig adonar que, amb Déu i ajut, havia fet la meva primera... guardiola!

»I encara te'n diré una altra: mentre m'ajudava a netejar-me la barbotina de les mans, es posa tot solemne i m'explica que, al

final del sisè dia, amb el món enllestit, que ja veus com ha quedat, Déu no podia dir fava; però ja se sap que un no pot estar mai tranquil, ni Déu Nostre Senyor: vet aquí que n'hi surt un queixant-se-li que el Penedès és pla com una post de planxar i que bé calia posar-hi remei. Déu ja s'ho va ensumar: "Si no me'l trec de sobre, això serà la cançó de l'enfadós...!". De cua d'ull, va veure que, entre els dits, encara hi quedaven escorrialles del fang de la Creació; aleshores, sacsejà la mà amb força i, allà on van anar a petar els esquitxos de barbotina, van sorgir-hi la Talaia del Montmell, el Puig de la Mola i el de les Agulles».

* * *

Mentre pujava les escales, notava al pit els batecs del cor. La fusta dels esglaons cruixia fastiguejada per aquella molèstia imprevista; i la Clara es delia: quines històries l'esperaven ocultes en aquelles golfes? Va encendre l'únic interruptor que, amb el mòbil fent de lot, va saber trobar. Li calgueren uns segons per acostumar-se a aquella foscor cançonera, il·luminada pels 60 watts de la bombeta. Muntanyes de diaris antics n'atapeïen la part més accessible i, a l'últim racó, s'hi endevinaven mobles atroïnats, prestatgeries mig desllorigades i altres andròmines, que no arribava a distingir bé. Després d'un primer cop d'ull, va decidir traslladar una tauleta escolar a sota mateix de la bombeta i, d'una revolada, va pujar una cadira de la sala de lectura.

Tanmateix, abans de posar-se a la feina, se'n volgué fer el càrrec; recorregué les golfes a grans gambades i, instintivament,

s'endinsà al racó més ombrívol. Hi destacava l'embalum d'una prestatgeria atapeïda amb la inconfusible Bernat Metge: anà revisant-ne els llocs i n'acaronà amb especial afecte els quinze volums de les *Vides paral·leles*. Quan arribà a les poesies de Catul, feina va tenir perquè no la sentissin riure de baix estant: en recordava el devessall d'asteriscs amb què Joan Petit i Josep Vergés “traduïen” els passatges menys edificants, tot ocultant-ne aquelles paraules gruixudes que haurien fet enrogir com un perdigot les galtes de la pudorosa burgesia catalana. En consultà l'any d'edició: 1928; és clar, eren altres temps.

En aquest punt, s'adonà que, entre naps i cols, allí hi havia molta teca per repassar i catalogar. Pel cap baix, hi estaria entretinguda un parell de mesos. Li cridà l'atenció, a la dreta de la Bernat Metge, la jeia estrambòtica amb què s'aguantaven quatre piles de revistes; de fet, semblava que levitessin a mig metre del terra, com si reposessin sobre una catifa màgica de *Les mil i una nits*. S'hi ajupí i va descobrir-hi un mundo arnat i polsegós, però guarnit amb unes incrustacions de fluorita tan atraients que la Clara no l'hauria bescanviat ni pel tresor de l'illa de Stevenson.

* * *

Para no perder su cariño, su alegría y tranquilidad, ofrézcale una lavadora BRU. El buen marido busca hacer feliz a su esposa, colmándola de todo cuanto le haga ilusión y asegure su tranquilidad

y descanso (...) Una lavadora BRU no puede faltar en su hogar (...) Es algo que no puede negarse a una mujer que honra con su cariño la casa.

«Mare de Déu! Aquesta *Vanguardia* és del 66, però posa-hi l'any que vulguis que no t'equivocaràs de gaire... Deixem-ho córrer. Saps què? Me'n vaig a esmorzar que tot això que hi guanyaré i, després, em dedicaré al mundo. Potser tindrè més sort que ahir: al feix de papers que vaig revisar només hi havia factures, contribucions, rebuts... Ah! I la cartilla de racionament de tercera classe d'un tal Francesc: al juliol del 39, encara hi conservava algun cupó d'arròs i patates...!?»

* * *

Al Francesc, la pena va començar a marfondre-li el cor aquell Sant Jordi del 39. Des de feia tres setmanes, l'ufanós so d'aquelles botes, tot el sant dia amunt i avall del carrer, resultava inconfusible, obsessiu: proclamava la fermesa de qui ostenta la raó dels vencedors. En sec, tres cops a la porta i un imperatiu "Obre, Esquerranet, que és tard i vol ploure!". Era el mitja cerrilla del Jan Matarucs: "Som veïns de tota la vida, Esquerranet, ja ho saps,", digué amb un fals somriure, "però hi ha un ordre que s'ha de guardar i, com a representant de l'autoritat que soc ara, no puc fer els ulls grossos. I menys amb tu i amb l'indigne comportament que vas mostrar durant la *Cruzada de Liberación Nacional*... Anem al cas, que soc un home enfeinat: m'ha arribat la brama que tens una alcova de colló de mico, amb

una calaixera de ditada amb escambell i tot. Massa finor per a un pelacanyes com tu, no et sembla? Suposo que no tindràs inconvenient a ensenyar-me'n les factures... Ara posa que no les tinguessis, em sabria molt de greu, però m'ho hauria d'endur tot a casa... Vull dir a la quefatura”.

El Francesc assentí, pujà calmosament a l'habitació, obrí un calaix de la cobejada calaixera de ditada (amb escambell i tot!) i, enmig de la paperassa, en rescatà la factura. Avui, d'aquesta mania de guardar-ho tot, en diríem *síndrome de Diògenes*, aquell filòsof cínic que, amb un fanal encès i a plena llum del dia, brandava amunt i avall a la cerca d'un home. I no el trobava.

El Jan Matarucs va haver de marxar amb les mans buides i la cua entre cames. Quan els passos, no tan ufanosos com a l'arribada, es van anar esmorteint, la Maria posà el crit al cel: “Aquell capità manaia, com si no tingués el ronyó cobert, encara mira d'anar pels adormits i delmar la pobra gent que prou feina té per anar tirant! Com si no ho sapiguéssim que és més just que un pany de cop i l'últim mico de tota aquella patuleia!”. El Francesc, en canvi, no es posava cap pedra al fetge: “No t'hi facis tant, dona! Si tants diners té, que sopi dues vegades: per més que en remeni, mai no hi podrà enrajolar la casa amb les monedes de canto!”.

* * *

«En aquell moment, no vaig entendre per quins set sous el pare va tocar el dos a trenc d'alba a dues setmanes justes de

la Festa Major. Em va agafar amb els pixats al ventre, a fe de Déu! Però, al cap de dos anys, que aviat és dit, i sense rebre'n ni una notícia per mal de morir, la mare va fer el cor fort, va aplegar quatre endergues en dos farcells i vam deixar enrere el poble i la misèria. La tia Antònia no s'hi va veure amb cor i va preferir quedar-se i aguantar el xàfec; deia que ningú no la trauria de casa seva. A Vic, el padrí, que era un tros de pa, ens va rebre "amb els braços oberts", que és justament el que escrivia en aquella carta que ens va canviar la vida i que vaig acabar aprenent-me de cor:

Vic i juny, 4 de 1941

Estimada Maria,

Be te tenia de tornar a escriure un dia o altre, però creume si te dic que mai no havia estat tan anfeinat. No per xo deixo de pensar en tu i en la teva situació. Permetme que te torni a oferir casa meva, on us rebré amb els braços oberts a tu, a l'Antònia, que no voldria que quedés sola, i al Josep que amb catorze anys ja deu ser tot un homenet.

No pensis que me oblide el teu compleanys de demà. Acepta encara que mels calli tots aquells mots que se acostumen a dir en tal avinentesa. No em resta sino desitjarte felices vigílies i per molts anys en vida de tots.

Amb afecte, ton padrí Bartomeu

«I la vam encertar de ple: en pocs dies, la mare va entrar de cuinera en una casa de gent d'upa i, a mi, amb catorze anys, em van agafar d'aprenent a les Ceràmiques Majó».

* * *

«No s'hi posaven per poc, no. Una caixa de Cohibas! A veure què hi guardaven: una medalleta de Sant Cristòfol, un ble de cabells rossos, unes ulleres de carei marró amb un esparadrap ronyós al mig. Ecs! Un cantiret de fireta i, a sota: una, dues, tres, quatre, cinc, sis, set... Set fotos de l'any de la picor que, amb aquest coi de bombeta que m'acabarà deixant llusca, i lo esgrogueïdes que estan, no hi guipo gaire cosa. Encara rai que hi ha les dates al darrere. Som-hi! "*Juliol de 1924*" Mira que bé que se la passava a la platja, aquest jovent!; "*Març de 1925*" Per a mi, que deu ser la mateixa colleta de pícnic en una roureda; "*Francesc i Maria. Juny de 1926*" Que no sigui el Francesc de la cartilla de l'altre dia... No ho sé. Siguí com vulgui: visca els nuvis! Ara, volem dir que us hauria costat gaire, parelleta, un somriure com Déu mana? Sempre igual: en aquestes fotos de l'any de la Maria Castanya no mouen els llavis ni que els matin; i això que era un casori...!; "*Josep. Octubre de 1927*" Ha, ha! Mira quin caganiu més eixerit! Almenys que n'hi hagi un que rigui...!; "*Ballada de Festa Major. Santa Anna 1934*" Quina gentada! Ara toca buscar el Wally Francesc i la Wally Maria entre els balladors. Uf! Clara, posa-t'hi fulles que demà encara hi seràs. Ep, no! Ja us he trobat, lladres! Home, Francesc, ja podries estar una mica més per la Maria que en aquesta foto

sembles un sòmines: vinga badar mirant l'àngel del campanar!?!; "*Quatre de vuit. Sant Fèlix 1935*" Crits i amunt, canalla! Quin castell més ben parit! Mira, un altre "*Quatre de vuit. Sant Fèlix 1935*" Bufa! No es pot dir que siguin fotos bessones, no. Hi va haver llenya i de la bona, pobra gent. Si fins hi ha un segon que du tota la cara ensangonada... Posaria la mà al foc que és el Francesc... Ai, Clara, descansa una estoneta que ja no toques ni quarts ni hores i estàs començant a obsessionar-te amb aquest home...!»

* * *

«Càsum dena! Amb aquesta gentada, aquí no es pot ballar d'espentes. És clar que, si a Vic no hi ha parròquia pel Mercat del Ram, quan vols que n'hi hagi!? Si no fos que em fa gràcia veure el nou gegantó dels Sagals, no hi hauria pas vingut, que el meu mal no vol soroll... Ep, alto les seques que ja sona la gralla!... Molt bé!... Així m'agrada!... Finets i pel mig, canalla!... A poc a poc i bona lletra!... Ai que aquell segon trontolla!... Que badem, nois?... Ja veig que anem pel pedregar!... No fem el ruc que la palla va cara!... Càsum Sant Pere Pescador! Sembla que ningú no ha pres mal. Si en comptes d'aquell segon hi hagués hagut mon pare de jove, un altre gall cantaria! Al poble, tot-hom n'estava encaterinat: uns que si semblava l'estaquiro del ball de gitanes i altres que si una figura del museu de cera; el cas és que no brandava ni poc ni massa. La gent se'n feia creus i es comentava que, si el castell s'ensulsia, ja hi podies pujar de peus que no era mai per culpa seva. Sort en van tenir, de

l'Esquerranet, el 35, quan van carregar el primer quatre de vuit a Vilafranca! Pobre pare, quan penso que el 46 no va poder veure com el descarregaven...!

»Això, que el 35, a Vilafranca, tot anava com una seda: l'anxaneta fa l'aleta i, quan els del pom de dalt baixaven ràpids com a fures i ja ens les prometíem ben felices, al nyicris del Jan Matarucs, que anava de quart, li agafa rampa a un peu, s'ajup, el castell trontolla, i avall que fa baixada! Per acabar-ho d'adobar, mon pare va tenir la pega que el nen de Cal Caixes, que feia de cassoleta (i és que al poble en dèiem així, de l'aixecador), amb la caiguda li va rebentar una cella i vinga sang pel broc gros! I lo bo és que el pare, tranquil·lot de mena com era, només tenia esma de cridar: "Matarucs dels collons! Vols que avisem el practicant que et miri el peuet?!"

»Al poble, els castells de mèrit, en aquests anys, eren faves comptades. Amb sort, se n'hi podien veure per Santa Anna i Santa Teresa. Per Santa Anna hi havia festa grossa i, a la nit, ball de gala amb tots els ets i uts. Acostumats a orquestrines de pa sucat amb oli amb quatre i el cabo, aquella de deu músics es feia dir sí, senyor. Què se'n deu haver fet, del Manel? Pots comptar... Sempre amb la viola sota el braç; ell ja ho deia que, de casar-se, nanai! Que la viola era gelosa com una guilla i tres són multitud. Feia nit a casa i no és que nosaltres nedéssim en l'abundància, però la mare prou ho veia que el Manel passava primals (vida de músic, ja se sap!) i, coi, per un dia que sopava a casa, que tragués el ventre de pena, pobre home! D'entrada,

escudella i carn d'olla; després, pollastre rostit i, de postres, “per tirar avall”, bufats i orelletes. Agraït ho era sempre; això és una cosa que es du dintre, perquè, de porc i de senyor, se n'ha de venir de mena. Durant la copeta de resolis, la mare, que la sabia llarga, li preguntava si al ball podien tocar *Lágrimas negras*, i ja te'l veies, el Manel, vinga exclamar-se, amb el seu típic somriure foteta, que això no depenia d'ell i que el posàvem en un compromís dels grossos. Però, a l'hora del ball, aquella orquestrassa tocava el *Lágrimas negras* al principi, a mitja actuació i... al final de la ballaruga! No volies *Lágrimas negras*, Maria? Doncs, tres tasses ben plenes! Quan plegaven veles, mos pares li anaven a donar el crit i ell, que era de la broma, deia que, un altre any, li demanessin cançons a sa tia nana, que ell ja coneixia el panyu: o es creien que no havia vist el pare ballant com un desmenjat, que només tenia ulls per a l'àngel del campanar? Quin elementu, aquest Manel! Se'n reia del mort i de qui el vetlla: com si no ho sapigués que el pare tenia l'estesa de rajoles eixamorant-se a l'era del forn i que l'àngel del campanar l'avisava de quan bufava el llevat; llavors, no valia a badar: encara que fos a mitges *Lágrimas negras*, corrents cap al forn per posar les peces a recer abans no caigués un bon xàfec i hi perdéssim bous i esquelles!»

* * *

Aquell dia la Clara va tenir el sant de cara mentre buscava notícies del seu cada cop més estimat Francesc:

Sant Cebrià i octubre, 15 de 1939

Estimada Antonieta,

Te escric amb desesperació desde el Camp de refugiats después de tres mesos sense rebre contesta de la Embajada de Méjico a la meva petició de un pasatge de refugiat. El desitg de crear una nova vida per la Maria i mon fill el sento cada cop mes lluny. No se quan te podré donar millors noticies.

Espero que disfrutis de la salud i el goitg de viure que a mi em manca.

Ton germà que no te oblida, Francesc

* * *

«Això sí que és una rosta com Déu mana, Ramon. Avui no ens mocarem a mitja màniga, no. Sembla aquelles que fèiem de nens al poble: pa ben torradet, all, oli del bo (llàstima que avui haguem de passar amb el que vens tu, he, he!), pernil, llonganissa de la terra... Si fins has dut arengades! *Guàrdies civils* en dèiem, te'n recordes? Tant de fato, no me'n sé avenir! Que t'has venut els fems? Avui fas anys!? Càsum ronda! No em facis cas que tinc el cap per pom d'escala: si amb prou feines recordo què vaig menjar per sopar... Doncs, per molts anys, bandarria, i que arribis amb salut a tots els que aparentes, he, he! Em sembla que el Nil també els fa ara cap al maig; quan em truqui, he de pensar a felicitar-lo i, si faig tard, doncs, mira: tots els sants tenen vuitada!

»Ves, a l'agafar el setrill m'ha vingut al cap el pare. Sí, ja ho sé que t'ho he explicat mil vegades; precisament, que no et vindrà d'una: tan pacífic com era amb altres temes, i amb la manduca tenia dues manies que el feien parar boig: el cafè, l'havia de prendre sempre amb sense sucre, com deia ell, i, al pa amb tomàquet, hi posava primer la sal i, en acabat, l'oli. Escolta bé, Ramon, que tu ets de l'ofici i t'interessa: en funció de la sal i l'oli, dividia el món en dos grups: sal i oli, i oli i sal. Els segons, mau! No se'n refiava un pèl. Si encara el sento: "No us feu amb el Jan Matarucs i el Pep de Cal Frare, que aquests són d'oli i sal!". El temps li va acabar donant la raó, pobre pare: el 39, un mes abans de Festa Major, el Joan Solé de la Bisbal... Sí, home, el Caralt... Segur que no en coneixes d'altre: el Joan Escanyapolls, coi!... Doncs, aquest galifardeu, que era la patum del règim a la comarca, es va treure de la màniga aquell romanço dels "*Caballeros de Honor de Nuestra Santa Patrona*". Així matava dos pardals d'un tret, el molt puta: feia veure que, "*por la gracia de Dios y del Caudillo*", s'havia restablert la normalitat i, de passada, ensabonava quatre prohoms locals. Calla, calla, que ara riuràs! Es crea una comissió per designar els *caballeros*, formada per quatre membres: el Joan Escanyapolls, el Jan Matarucs, el Pep de Cal Frare i el Jaumet Tocatites, que, d'ençà de la guerra, es feia dir "Don Jaime"; com si no ho sapiguéssim tots, de quin peu calçava...! Doncs, ves per on, van acordar que els vilatans que més havien treballat "*en pro del bienestar y la concordia de nuestra industriosa villa*" eren el Jan Matarucs, el Pep de Cal Frare, el Jaumet Tocatites i (calça't, Ramon!) el

Joan Escanyapolls, que, per no ser, no era ni del poble! Quina barra! Qui té la paella pel mànec, fa anar l'oli on vol... No sé si t'he parlat mai d'aquella contalla que m'explicava la mare: un alcalde decreta amb tota solemnitat "A partir d'ara, qui trenqui res, ho paga, i no hi valen més raons!". L'endemà se li presenta mig poble: "Senyor alcalde, nosaltres prou que li dèiem a son fill que no jugués a pilota davant de Cal Cañas, però ell primer s'ha fet l'orni i, al final, ens ha engegat de mala manera. El cas és que pilotada va, pilotada ve, i el rellotge de sol de Cal Cañas, aquell tan maco de rajoles, a can PISTRAUS!". De seguida, l'alcalde els va tranquil·litzar: "No passeu ànsia, bona gent, que l'arreglarem". Però no els va aclarir que es pagaria amb els impostos de tothom. Ja t'ho deia, Ramon, ni un pam de net!»

* * *

JUNY 2001

«Ja hi pots comptar, Montserrat. No em costa gens i ho faré amb molt de gust, t'ho ben asseguro. Gestionar la sala infantil aquests tres mesos de pràctiques que em queden em fa moltíssima il·lusió i si, a sobre, em demanes que m'encarregui del contacontes i les activitats infantils, genial! Sempre he tingut la dèria d'escriure contes i aquesta és l'ocasió perfecta per posar-m'hi... Per cert, et puc demanar que em deixis pujar a les golfes un parell de tardes per acabar de revisar el contingut d'aquell mundo que et vaig dir?... No te'n recordes? Sí, dona, aquell

mundo que em vas dir que us havia cedit la filla d'un tal Jan Matamules... Ai, sí, això: Matarucs. Déu n'hi do el renom... És que estic superencuriosida amb la família d'un tal Francesc».

* * *

«Madroño de Déu! Tan eixerit com sempre, el paio! I m'ha fet riure a base de bé, que ja em calia! El cas és que, quan entro al geriàtric i me'l presenten en una cadira de rodes, arraulidet com un nen Jesús, penso: mau, no en tirarem cap tros a l'olla! Però, al veure'm, s'ha aixecat d'una revolada, m'ha abraçat que gairebé em desmanega i vinga xerra que xerraràs! Li pots parlar de la primera cosa que et passi per la barretina, que ell et segueix la veta com si fos catedràtic i, quan menys te l'esperes, brometa al canto! Noranta-dos anys té el síssero, i un cap clar que, si hi arribem, tots firmaríem...!

»Encara me'l veig el meu primer dia a Can Majó. Jo, que anava amb el cul estret, només sentia que si "el mestre Madroño" amunt, que si "el mestre Madroño" avall. "No facis bromes, Josep, que penges d'un fil!" em deien. Doncs ve que me'l presenten, jo que ni respiro, i ell que m'arramba en un racó per preguntar-me si sé què és "lo més important per a un terrisaire"; "Les eines, senyor Madroño. El pare, que també era de l'ofici, sempre em deia *Qui no té l'eina, no fa feina*". Amb aquestes sortides, me'l vaig anar guanyant, perquè, al taller, hi havia tota una colla de llepaculs que li feien la gara-gara per ser "el mestre Madroño". Colla de passerells! No s'adonaven que els

veia venir d'una hora lluny i, amb aquell posat tanoca, els feia beure a la pica dels indiots sempre que volia.

»No sabies mai per on et sortiria: el dia que em va ensenyar a tancar el broc petit del càntir, em posa la mà a l'esquena i em diu que la nostra feina amb l'argila val molt més que la de qualsevol matasanos. Al veure'm la cara, hi afegeix que allò que l'home està fet de sang o d'aigua és una història de la vora del foc i que no cal ser cap lletraferit per saber que el primer home el va crear Prometeu amb un panot de fang. Ves què li has de dir...

»L'ofici, me'l va ensenyar ell. Bé, els oficis: el del fang i el de la vida. Quan la Balbina, Déu l'hagi perdonada, i jo vam passar per l'altar, semblava que s'hi casés ell de content que estava! A fe de món que no l'havia vist mai aixecar el colze, però aquell dia va beure pel broc gros i va agafar una trompa de ca l'ample. Acabada la ballaruga, ja tocàvem retirada i em ve i m'arramba en un racó. Alça, Manela! La seva vida fil per randa em va explicar! Era xerraire de mena, però, això sí, no li preguntessis res de quan era a Galícia o de la guerra perquè fugia d'estudi i ja ho veies que havies tocat os, pobre Madroño. Però aquell dia es va deixar anar i vaig sapiguer que les havia passat ben magres: que si havia estat emboscat al seu poble; que si sort de la cunyada que li duia el menjar d'amagatotis al mig del bosc i l'hi deixava dins d'un *carballo* corcat; que si a l'estable del bestiar hi havia una trapa oculta perquè alguna nit pugés al bany a cuita-corrents per treure's els carquins; que si el van internar en

un sanatori perquè no es podia treure el coi de guerra del cap i ofegava les penes amb alcohol a base de bé. Fins que va decidir marxar, perquè la família ja havia patit prou, i cap a Vic que hi falta gent! Des de llavors ni una gota d'alcohol, fins al dia del casament: *Carallo! Tempo me era!*»

* * *

«Ploro d'alegria i de pena, fill meu. No hi puc fer més. Ja saps com me l'estimo, la Balbina; creu-me que, per a mi, demà serà com si casés dos fills! És aquesta maleïda recança que no em deixa viure... Penso en el Francesc, sigui on sigui. Que feliç el faries! No et creguis ni una paraula de les taffereries que en deia la gent del poble: poca feina i molta dolenteria, ve-t'ho aquí! Ens volien pintar sant Cristòfol nano amb totes aquelles enraonies: que si ton pare havia arribat a Mèxic i que si el cosí de no sé qui l'havia vist casat, afillat i vivint a cos de rei! A cagar a la via els hauria enviat jo! Anar esbombant mentides de l'alçada d'un campanar no és de bon ésser, i encara menos tot el que va haver de suportar al poble después de la guerra.

»Tu, en aquella època, no t'adonaves de gaire cosa: com quan la tia Antònia, abans de morir d'aquell mal lleig, em va dir que, la tardor del 39, ton pare li havia escrit des de França perquè no patíssim, tot i que les coses no li anaven gaire catòliques. Pobra Antònia! No deixava de petja la bústia de casa, com jo; però, de son germà, el meu Francesc, no se'n va cantar més ni gall ni gallina... Ai, fillet, si ho sapiguessis tot...! Quan va

marxar tenies dotze anys i una vida per davant; però avui t'ho haig de dir: no em perdonaria que demà et casessis pensant que ton pare ens va abandonar. Escolta'm i ja en prendràs la raó en paga.

»Al poble, a l'abril del 39, els del bàndol vencedor s'envalentonaven cada dia que passava. A ton pare, que no li havien posat "Esquerranet" per la mà d'escriure (tot i que això va ser molt antes de la guerra, quan Judes era fadrí i sa mare festejava), li buscaven les pessigolles dia sí, dia també: insults, escopinades pel carrer, cartetes anònimes amb de tot menos bonic, amenaces a la majoria de clients del forn perquè busquessin un terrissaire "de més confiança"... I, a sobre, els que eren de la seva corda, muts i a la gàbia, no fos cas que els esquitxés un bri de merda! Pocs dies després ja només sortia de casa per anar al forn a fer les quatre peces que li encarregaven. Te'n recordes que estaves empenyat perquè no et deixava anar-hi a jugar a l'era ni a ajudar-lo a parar bassada? Ell et va donar l'excusa que estava fart que catxessis la pilota a la teulada del forn vell i que, per la poca feina que tenia, sol ja se'n sortia; i va fer bé, pobre Francesc: així et vas estalviar d'ensopegar el dia que el Jan Matarucs i el Pep de Cal Frare se li presenten a l'hora de tancar per inspeccionar el forn. Hi entren, fan la ronda xiulant com qui no vol la cosa i, de cop, se'ls il·lumina la cara: sobre de dos taulons, troben una estesa de cantirets amb bec que duen la inscripció "Oli". "*iA ver si aprendemos a escribir en cristiano*, Esquerranet!"; i patapum, crac, catacrac!

Tots els cantirets esterrossats... No, no et facis mala sang, Josep, que aquests pintxos no tenien armes a la bandera i, si hi haguessis sigut tu, encara s'hi haurien abraonat més (jurca no trobar-t'hi!) o hauríeu acabat tots dos als espaiols! Si fins li van arribar a dir que aprofités bé el temps perquè no passaria de la Festa Major...! Vaig ser jo, Josep, perquè me l'estimava i perquè no volia que fes mala fi, que el vaig empènyer a marxar tot sol a França o a algun país de mar enllà, que diuen que cada dia hi sortia algun barco; i que, quan trobés casa i feina, ens donés el crit. I al final saps què li vaig dir, pobre Francesc? Doncs, allò que ell sempre gargotejava amb el dit a la cendra molla després de tapar la boca de la fogaina en acabat de coure la fornada: *Que Déu et guii!*».

* * *

«Jo soc la dona ocell, i el que més m'agrada és viatjar de país en país, de poble en poble, de cultura en cultura. Descobreixo nous mons i noves maneres de viure, i crec que això em rejoveneix. Durant el dia, he de dissimular la meua realitat, però de nit surto i visc allò que vull, visc la vida que m'agrada.... Sí, aquest conte, fins aquí, la mar de bé, però ara no sé cap a on tirar. Ja veig que avui no estic inspirada. Què hi vols fer si no em puc treure el mundo del cap?! Vinga, Clara, que només falta un quart per tancar la sala infantil. Quinze minuts més i el mundo serà teu!

»Aquesta bombeta petarà el dia menys pensat. Aguanta una miqueta més, reina, que avui enllesteixo aquí a les golfes, i,

després, et deixaré reposar, com em feia l'àvia amb la televisió quan jo volia veure certs programes: "Ho sento, Clara, però el televisor necessita reposar". Veus? Ja m'ho semblava que no em quedava gaire cosa per revisar: retalls de diari, rebuts del forn de terrissa... Òndia! Una carta sense obrir:

Sant Julià de Lòria, 18 d'octubre de 1945

Molt respectable Sra. Antònia,

Us escric aquestes línies per tal que vós i la resta de la família coneguen el destí de l'amic Francesc, a qui vaig tenir l'honor de conèixer en les tristes circumstàncies que tot seguit us refereixo.

Ens vam trobar a Perpinyà a finals d'estiu del 39. Tots dos estàvem sense ni cinc i buscàvem feina, qualsevol cosa ens anava bé. Però, amb els gendarmes a l'aguait, ningú no ens volia llogar i, al capdavant, vam anar a petar als camps de refugiats de Barcarès, Sant Cebrià... Pensàvem que hi estaríem millor, però ens equivocàvem de mig a mig, puix que hi vam passar un reguitzell de penúries i l'inclement hivern s'apropava. Al novembre, els militars francesos ens van oferir d'enrolar-nos a les CTE (Companyies de Treballadors Estrangers), on deien que hi havia bon ranxo i que fins i tot ens pagarien quatre rals. Ens van enviar a Lorena, a Bèlgica, per reforçar la línia Maginot. I allí vam anar tirant uns quants mesos, fins que, el juny del 40, els francesos ens van deixar de la mà de Déu, amb quatre xavos i sense documentació. Amb el Francesc i uns quants més vam provar sort a Suïssa; ara bé, un cop allí, indocumentats com anàvem, no ens van donar asil i vam haver de girar cua vers la frontera d'una França ja

ocupada pels alemanys, que ens van enxampar de seguida: primer, ens van dur a un parell de casernes; després, a un camp de presoners de guerra, i, finalment, vam caure al fons del sac: Mauthausen.

Al camp, la set era una obsessió. Prou ens van advertir que no beguéssim aigua de la muntanya, però el pobre Francesc, fort com era, treballava com un escarràs a la pedrera i uns quants glops a mitja feina van ser la seva perdició: va morir de febres el 27 de febrer del 41, després d'uns primers dies delirant i, els últims, inconscient. Tingueu per segur que, de no ser així, m'hauria dictat unes paraules per a vós, per a la Maria i per al Josep, sempre presents en els seus pensaments.

Per què uns vam sobreviure i d'altres no? No us ho sé dir: aquests anys a Mauthausen no he parat de pensar en l'atzar i en la insospitada importància de cada decisió. És com en el mitològic Judici de Paris: si dones la poma d'or a Afrodita, obtindràs l'amor de la bellíssima Helena, però també desencadenaràs una guerra funesta. M'entotsolava en aquest pensament dia i nit.

Sapigueu, benvolguda Antònia, que m'he decidit a posar per escrit el meu periple. No vull que caiguin en l'oblit la crueltat humana i, alhora, els esquitxos de bondat que m'ha tocat viure. El que en surti, poc o força llegidor, serà el meu homenatge a tants amics i, no en darrer terme, al nostre estimat Francesc.

Amb l'expressió de la meua consideració,

Joaquim Amat-Piniella»

* * *

SETEMBRE 2001

«La formiga no sabia què fer: d'una banda tenia ganes de veure món i anar fins a l'altra riba, però de l'altra es recordava de la família i tenia una por enorme de trobar-se cara a cara amb l'os formiguer. Llavors la tortuga li va dir: "Això de l'os formiguer em sembla que us ho expliquen a totes les formigues quan sou petites. Si vols venir amb mi fins a l'altra riba, jo t'ajudaré en allò que pugui. Però ja saps que el fet d'arriscar-se sempre comporta un perill". Com que la formiga no volia perdre la seva nova amiga ni renunciar a recórrer món totes dues, va romandre plena d'alegria i por alhora sobre aquella closca que la va acollir per iniciar el viatge de la seva vida... Em sembla que els hi ha agradat... Almenys m'aplaudeixen i no sembla que ho facin per compromís... Mi-te'ls com somriuen d'orella a orella (no com els de les fotos del mundo, he, he!)... Ai, la Montserrat ve cap aquí!... Calla, que riu. Bon senyal!... Ha anat prou bé, oi?... Buf! Doncs estava com un flam i amb els nervis a flor de pell, i això que, aquest estiu, des que m'encarrego de la sala infantil, ja n'he explicat uns quants, de contes. Deu ser que és l'últim dia... No, no, de professional, res. Encara tinc molt per aprendre... Ai, quina cara més seriosa, Montserrat, no m'espantis!... Que vols que la meva maleta de somnis i les meves galetes de colors no marxin mai de la biblioteca? No sé si t'acabo d'entendre... Ostres! No sabia que sortia una plaça per a la sala infantil. Si tu penses que tinc possibilitats, m'hi presentaré encantada... Ai, Montserrat, que em faràs plorar!... No pateixis que, si m'organitzo bé, en gairebé tres mesos que

tinc m'ho prepararé a consciència. Pensa que encara tinc fresc tot allò que he estudiat a la carrera. Tot just vaig aprovar l'última assignatura al juny. Em posaré amb la paperassa tan bon punt arribi a casa. I moltes gràcies per la confiança. Montserrat, ets un sol!»

* * *

«Ramona, mundeta, escolta, no t'espantis, soc jo, la teva amiga Adela. He vingut de nit perquè vull que siguis tu l'única que sàpigues que dilluns passat em vaig morir a l'hospital; les monges m'hi van portar al darrer moment, encara que tots ja sabíem que no hi havia res a fer. Em vaig morir de vella. Riiing! Vaja! Ara que el conte es posava interessant. Riiing! Sent com som a final de mes, no falla, deu ser el Nil. Riiing! Coi de gata, encara em fotré de lloros! Aparta't, Merla, que avui no és dijous! Riiing! Mani!... Hola, Nil, ja m'ho pensava que series tu... Anar fent, noi. Del cos no em puc queixar, però el cap és un altre assumtu... Pinten bastos! La setmana passada vaig anar al metge a buscar uns resultats... No, no et vaig trucar perquè tampoc no venia d'un dia... No em renyis i deixa'm dir, coi, que avui només xerres tu; sembla que hakis menjat llengua!... Doncs el metge em va dir que el Sr. Alzheimer m'ha vingut a veure; i que el barrut s'ha presentat amb maletes i tot per quedar-se... Nil? Que em sents?... Ah! Com que no deies res, em pensava que havies penjat... Sí, home, és clar que és “una putada”, com dius tu. Justament per això volia parlar amb tu... Doncs, mira: tu que tens estudis i sempre ens hem avingut, volia proposar-te una cosa... Ara, ara

t'ho dic, deixa pixar el matxo, home!... Com que el cap em va marxant i la memòria anirà a mal borràs, voldria que m'ajudessis a posar per escrit les quatre coses que encara tinc presents... Sí, per llegir-ho o que algú m'ho llegeixi quan jo ja no estigui de bon regent».

* * *

«Hola, bitxo! Espero que estiguis assegut perquè tinc una supernotícia que et deixarà de pedra!... Tu també tens novetats? Digues, digues tu primer!... Òndia, Nil, no sabia que tenies un oncle a Vic... Aquesta malaltia és molt trista... Em sap greu, pobre home! Sí, ja sé que fa poc temps que sortim, però i tant que em faria il·lusió acompanyar-t'hi i coneixe'l... La supernotícia? Doncs que ha sortit una plaça per a la sala infantil de la biblioteca!... Estic que no m'ho crec!... M'ha dit la Montserrat que l'oposició serà d'aquí a tres mesos mal comptats, el 2 de desembre. A partir d'ara, em tocarà posar-hi colzes, però estic segura que pagarà la pena».

Sarceada, juliol-agost de 2021

ACLARIMENTS

Helena conté un seguit de mots i expressions típics del parlar del Vendrell i/o del món de la terrissa que no hem considerat sobrer d'enumerar, per ordre d'aparició, i glossar breument: *aboi* ('gairebé'), *barbotina* ('argila dissolta en aigua'), *fer-s'hi* ('preocupar-se'), *cassoleta* ('en les colles castelleres, aixecador'), *bufats* ('menja dolça, cruixent i fràgil típica del Vendrell'), *resolis* ('licor d'aiguarent aromatitzat amb herbes típic de l'esmentada vila'), *eixamorar-se* ('deixar que les peces de terrissa acabades de fer obtinguin la consistència adequada per continuar-les treballant'), *rosta* ('àpat per celebrar l'arribada de l'oli novell; consisteix en llesques de pa torrat, ben untades amb aquest oli, que es poden fregar amb un gra d'all i acompanyar amb d'altres menges'), *guàrdies civils* ('arengades'), *síssero* ('paio', 'espavilat'), *treure's els carquins* ('rentar-se per treure's la brutícia'), *parar bassada* ('procés manual d'obtenció del fang a base de dissoldre, remenant, terrosos d'argila en aigua en una bassa gran'), *catxar* ('penjar la pilota en un lloc difícilment accessible; per exemple, una teulada'), *jurca no trobar-t'hi!* ('no t'hi vulguis trobar!'), *espaiols* ('garjola') i *fogaina* ('cambra inferior del forn de terrissa on s'introdueix la llenya per fer el foc').

Foto de Francesc Fontana Trilla a la roda fent un cànitr.

Agraïm a les persones i institucions relacionades a continuació que amb les seves aportacions hagin contribuït a fer possible l'edició d'aquest llibret:

Alfred Quintana i Garrido
Anna Fité i Pons
Assumpta Triadó i Aymerich
Blai Saleta i Manté
Carla Mulet i Matas
Caterina Solà i Ramoneda
Cinta Jubany i Mulet
Cristina Pallarès i Carles
Diana González i Lorente
Dolors Serra i Lesan
Elena Itxart i Escorsa
Elvira Carrió i Arumí
Esteve Guardiola i Bufí
Família Làzaro Prat
Família Punsola Vidal
Francesc Girbau i Cucurell
Gemma Xarles i Jubany
Isabel Gadea i Valera
Joan Aliberas i Maymí
Joan Jubany i Itxart
Joan Jubany i Lorente
Joan Jubany i Mulet
Joaquim Barbena i Martínez
Jordi Fradera i Noè
Jordi Puig i Panella
Jordi Xarles i Jubany
Josep Bermúdez i Guillamon
Josep Jubany i Itxart
Josep Jubany i Rodríguez
Josep Martín i Barbena
Josep Maria Calbet i Cassanyes
Llorenç Soldevila i Balart
Lluïsa Esteve i Boada
Manuel Roig i Abad
Marga Franco i Casamitjana
Maria Jubany i Torner

Maria Majó i família
Mercè Monserrat i Bartra
Miquel Torner i Roca
Miquel Àngel Genestar i Pujana
Mireia Jubany i Rodríguez
Montserrat Cardelús i Maestre
Montserrat Jubany i Itxart
Montserrat Xarles i Jubany
Núria Manté i Bartra
Núria Ribas i Martí
Pol Jubany i Itxart
Ramon Llinés i Camps
Rebecca Fradera i Jubany
Rita Jubany i Itxart
Rocío Martín i Sánchez
Roger Fradera i Jubany
Roser Trilla i Prujà
Salvador Morera i Tanyà
Sara Bonet i Monné
Soledad Sánchez i Escobar
Toni Cantó i Vera
Xavier Pacheco i Taberner

- Ajuntament de Mataró
- Biblioteca Pública Frederic Alfonso i Orfila de Sentmenat
- Biblioteca Pública Antoni Comas de Mataró
- Biblioteca Pública Pompeu Fabra de Mataró
- Diari ARA
- Universitat Oberta de Catalunya (UOC)
- Punts Volats

Aquesta obra ha estat editada per
l'Associació Cultural Helena Jubany
gràcies als convenis amb
la **Direcció de Cultura de l'Ajuntament de Mataró**
i la **Universitat Oberta de Catalunya**
i les aportacions dels membres de l'associació i altres persones.

S'ha distribuït gratuïtament amb el **diari Ara**
el dia 24 de desembre de 2021.

associació
**helena
jubany
i lorente**

Enamorada de la lectura des de l'adolescència, l'**Helena Jubany** visqué a l'entorn del llibre com a periodista, llibretera, contertuliana, autora de recensions, correctora, bibliotecària, contacontes... i darrerament esbrossava il·lusionada el camí de la producció pròpia amb relats curts. Però aquest moment dolç de la seva vida i la seva vocació literària va ser estroncat la matinada del 2 de desembre de 2001, en què fou assassinada, a l'edat de 27 anys. Els qui la van matar avui encara són al carrer, i el periple jurídicopolicial per arribar a judici continua obert.

L'**Associació cultural Helena Jubany i Lorente**, creada per familiars, amics i companys de l'Helena, vol mantenir encesa la flama del seu record i prendre el relleu de la seva il·lusió per la creació literària i la narració oral.

Amb aquesta finalitat, l'associació ha instituït el **Premi Helena Jubany** de narració curta o recull de contes per a ser explicats, que es convoca cada any el 27 de febrer, data del naixement de l'Helena, i es lliura el 2 de desembre, data de la seva mort.

+info a <http://helena.jubany.cat>

HELENA

de Joan Fontana i Tous
i Noelia Nogueiro Braña

Ressenya de l'obra
guanyadora del 14è
Premi Helena Jubany

"Els autors juguen amb l'estructura circular del conte contemporani per encabir-hi, en clau d'humor i amb tocs d'ironia, escenes familiars d'un passat nostre i recent, tan estimat com silenciàt. La narració s'endinsa així pels camins de la memòria històrica, ahora que fa un homenatge, gairebé arqueològic, a la llengua. Us sorprendrà com n'arriba a ser de viva i col·loquial i com els registres orals s'adapten de meravella a les diferents situacions.

Llegiu-lo que us encantarà i aprendreu un munt d'expressions genuïnes, curioses i divertides, que malden per no desaparèixer."

Lluïsa Esteve i Boada

14è PREMI HELENA JUBANY DE NARRACIÓ CURTA O RECURLL DE CONTES PER A SER EXPLICATS 2021

Ajuntament
de Mataró

CULTURA
MATARÓ

Biblioteca
Frederic Alfores i Orfila

ara.cat

associació
**helena
jubany
i lorente**